

ÖZÜRLÜLÜK ALANINDA KULLANILAN KAVRAMLAR ÜZERİNE GENEL BİR DEĞERLENDİRME

Yener ŞİŞMAN*

Özet

Özürlülük alanında kullanılan kavramlarla ilgili olarak açık, standart ve genel kabul görmüş tanımlar bulunmamakta, bu gerçekleyle pek çok yeni tanım yapılmakta, hatta yeterince tanımlanmamış yeni kavramlar geliştirilerek, konu daha da içinden çıkılmaz bir hale sokulmaktadır. Hukuki metinler ile kamusal kurumlarda ağırlıklı olarak “özürlü” kavramı kullanılırken, ifade edilmek istenenin ötesinde bir anlam ve değer yüklü olduğu gerekçesiyle birçok kişi “özürlü” kavramı yerine “engelli” kavramını tercih etmektedir. Oysa asıl kırıcı olan kullanılan sözcük değil, o sözcüğün ifade ettiği grubun içinde bulunduğu güç koşullar ve olumsuz toplumsal konumdur. Bu durum değişmediği sürece bugün kırıcı olmadığını düşünerek kullandığımız sözcüklerin anlamı da zaman içinde olumsuzlaşacaktır. Bu durumun örneklerini 1990’lı yılların sonlarında “sakat” sözcüğü yerine “özürlü” sözcüğünü tercih eden tartışmalarda ya da günümüzde “engelli” sözcüğünü de kırıcı kabul eden ve değiştirilmesini öneren tartışmalarda görebiliriz.

Bu çalışmanın amacı, yeni bir tanım yapmaktan ziyade mevcut karmaşık durumu nedenleriyle birlikte ortaya koymaktır.

Anahtar Kelimeler: *Özürlü, engelli, sakat, malûl.*

A GENERAL ASSESSMENT UPON THE CONCEPTS USED IN THE FIELD OF DISABILITY

Abstract

We can not see clear, standardized and commonly accepted terms in the field of disability. Therefore too many new concepts emerge day by day; thus poorly defined new concepts occur and make the issue even more complicated. While legal text and public organizations used “özürlü”, some people prefer “engelli” due to the negative denotation of “özürlü”. Yet the humiliating aspect is not related with the words but about the life conditions and negative situation of the people called with those terms. If we failed to correct these conditions, today’s terms supposed as positive would become negative in tomorrow. “Özürlü” term was begun to be used instead of “sakat” in the end 1990s. Now we can see the iteration in the modulation from “özürlü” to “engelli” by pleading the negative denotation of the previous one.

This study aimed to put forward the existing complicated situation with its causes not to define a new concept.

Keywords: *Handicapped, disabled, defective.*

* Yrd. Doç. Dr. Anadolu Üniversitesi İİBF Öğretim Üyesi

GİRİŞ

“Özürü”, “sakat” ve “engelli” kavramlarının konuşma ve yazı dilimizde sıklıkla birbirinin yerine kullanıldığı görülmektedir. Aynı anlamı ifade etmek üzere kullanılan bu kavramların farklı içerikleri barındırdıkları ise çoğunlukla bilinmemekte ya da kavramlardaki bu farklılıklar kullanımda ihmal edilmektedir¹.

Oysa konuya ilişkin yapılacak bir çalışmanın ilk aşamasında tanımların belirlenmesi gereklidir. Böylece yapılan çalışmada kullanılan kavram ile neyin anlatılmak istenildiği doğru bir şekilde anlaşılabilir. Daha sonraki çalışmalarda ise karşılaştırmalar sağlıklı bir biçimde yapılarak yeni bilgiler üretilebilir.

Diğer yandan özürü ve özürülere ilişkin kavramlar net bir biçimde ortaya konulmadığı sürece, özürülere yönelik geliştirilecek politikalar, yasalar ve hizmetlerin kapsamının da belirsizleştiği, bu durumun uygulamada birçok soruna neden olduğu da unutulmamalıdır (Karataş, 2002, s. 43; benzer bir görüş için bkz. Uşan, 1999, s. 87).

Ancak bu aşamada, özellikle de “özürü” ve “engelli” kavramlarına ilişkin olarak açık, standart ve genel kabul görmüş tanımların bulunmadığı, bu gerekçeyle gerek uluslararası örgütlerde gerek ulusal düzenlemelerde gerekse doktrinde pek çok yeni tanımın yapıldığı ve işin daha da içinden çıkılmaz bir hale sokulduğu da belirtilmelidir. Bu nedenle konuya ilişkin yapılacak çalışmalarda ortaya çıkan ilk güçlük tanımların yapılması alanında yaşanır².

Bu çalışmada öncelikle tanımlamada karşılaşılan güçlükler ortaya konulacak; ardından uluslararası kuruluşların yaklaşımları ve ulusal yasal düzenlemelerdeki tanımlara

1 Sıraladığımız kavramlar Türkçe literatürde sıklıkla kullanılmakla birlikte işlev ve yapı farklılıkları, yeti yitimi, yetersizlik, malullük, iş göremezlik, özel gereksinimlilik gibi kavramların da kullanıldığı görülmektedir. Mevzuatımızda konuya ilişkin olarak yer verilen kavramlar ise daha çeşitlidir. Ancak bu düzenlemelerin hemen hepsinin sonraki yıllarda “özürü” kavramı kullanılarak güncellendiği ya da yürürlükten kaldırıldığı da belirtilmelidir. Örneğin 743 sayılı Türk Medeni Kanunu 264. maddesi “âil veya akli zayıf” çocuklardan bahsetmekteydi. Yayımlandığı Resmi Gazete: 04.04.1926/339. 818 sayılı Borçlar Kanunu 14. maddesinde ise görme özürü anlamında “âma” kavramının kullanıldığı görülür. Yayımlandığı Resmi Gazete: 29.04.1926/359. 1580 sayılı Belediye Kanunu yine benzer bir biçimde özürü kavramı yerine geçmiş dönemlerde “deliler, dalanmış ve kudurmuşlar” “âil ve işten acizler”den söz etmiştir. Yayımlandığı Resmi Gazete: 14.04.1930/1471. 1593 sayılı Umumi Hıfzıssıhha Kanunu’nun 2. maddesinde “mecnunlarla sair ruhi hastalar”, “malul veya herhangi bir noksani hilkate mâlik olanlar”dan bahsedilmektedir. Yayımlandığı Resmi Gazete: 06.05.1930/1489. 5798 sayılı Kör, Sağır ve Dilsizlere Mahsus Bazı Alet ve Cihazların Gümrük Resmi ile Diğer Vergi ve Resimlerden Muafılığı Hakkında Kanun “kör, sağır ve dilsizler”den söz etmekte ve bunların tümünü “malul” olarak nitelendirmektedir. Yayımlandığı Resmi Gazete: 03.07.1951/7850 (Mülga). 6972 sayılı Korunmaya Muhtaç Çocuklar Hakkında Kanun 22. maddesinde “sağır, dilsiz, kör, vücutça sakat veya ruhen arzalı ve intibaksız veya benzeri” durumda olanlardan söz edilmektedir. Yayımlandığı Resmi Gazete: 15.05.1957 (Mülga). 7355 sayılı Sosyal Hizmetler Enstitüsü Kurulmasına Dair Kanun “akılca ve bedence arzalı” olanlardan, 224 sayılı Sağlık Hizmetlerinin Sosyalleştirmesi Hakkında Kanun “bedeni ve ruhi kabiliyet ve melekeleri azalmış” olanlardan söz etmektedir. 298 sayılı Seçimlerin Temel Hükümleri ve Seçmen Kütükleri Hakkında Kanun’un 17.05.1979 tarih ve 2234 sayılı Kanun’la değişik 93. maddesi “körler, felçiller veya bu gibi bedeni sakatlığı açıkça belli olanlar”dan söz etmektedir.

2 Türkçedeki kavram karmaşası farklı diller açısından da yaşanmaktadır. Zira diğer birçok dilde de engelli, özürü ya da sakat anlamına gelen birden fazla sözcük bulunmaktadır. Örneğin İngilizce’de handicap, handicapped, defective, disabled, disability, with obstacles, having obstacles, invalid, defective, incapable of work, infirm, malformed gibi kavramlar kullanılırken; Almanca’da verkrüppelt, arbeitsunfähig, faul, körperbehindert, behinderte(r), beschränkt, rüppel, versehrte(r), beschädigt, fehler, mangel, entschuldigt, mangelhaft ve Fransızca’da ise handicapé/e, infirme, d’obstacles, bot/e, impotent/e, hors de combat, inapte à estropié/e [le][la], infirme [le][la], invalide [le][la], mutilé/e [le][la] gibi sözcükler kullanılmaktadır (Kamanlioğlu, 2007, s.59). Özürülük alanında kullanılan dil ve terminoloji üzerine yapılan bu tartışmalar ve kullanılan kavramlar dünyada son otuz kırk yıldır, ülkemizde ise son on yıldır özürülük politikasındaki gelişmelere paralel olarak artış göstermiştir (Ürker, 2010).

yer verilecektir. Kavramların doğru bir biçimde anlaşılması açısından gerekli görüldükçe karşılaştırmalar yapılacaktır.

1. TANIMLAMADA KARŞILAŞILAN GÜÇLÜKLER

“Özürlü” ve “engelli” kavramları başta olmak üzere, konuya ilişkin tüm kavramların tanımında tartışmalı ve bazen de anlaşılmayan yönlerin bulunmasının bir nedeni, resmi kaynaklar başta olmak üzere kavram tercihi konusunda bir tutarlılığın olmamasıdır³. Bu durum uluslararası metinlerin resmi çevirileri açısından da geçerlidir. Örneğin “disabled person” ve “people with disabilities” ifadeleri, resmi çeviriler ve doktrinde 1990’lı yılların sonlarına kadar “sakat” biçiminde verilmişken, sonrasında ağırlıklı olarak “özürlü” kavramının tercih edildiği görülmüştür. Başka bir deyişle, Türkçe literatürde “sakat” ve “özürlü” kavramları tarihsel süreçte birbirinin yerine ve eş anlamlı olarak kullanılmıştır. Birleşmiş Milletler (BM) Genel Kurulu tarafından 2006 yılında kabul edilen “Convention on The Rights of Persons with Disabilities” orijinal adlı sözleşmenin resmi çevirisi ise “Engellilerin Haklarına İlişkin Sözleşme” biçiminde yapılmış; böylece ilk kez ülkemizdeki resmi bir çeviride “persons with disabilities”in karşılığı olarak “engelliler” ifadesi tercih edilmiştir. Ancak kavram tercihindeki tutarsızlık bununla da sınırlı değildir. Örneğin, son döneme kadar özürlülere ilişkin en üst düzey kamu kurumu durumunda olan Başbakanlık Özürlüler İdaresi Başkanlığının (ÖZİDA) (yeni adıyla Özürlü ve Yaşlı Hizmetleri Genel Müdürlüğü) internet sayfasında sözü edilen uluslararası sözleşmeye bizi ulaştıracak linkte son döneme kadar “BM Özürlü Kişilerin Hakları Sözleşmesi” yazmaktaydı (www.ozida.gov.tr; Erişim Tarihi: 21.05.2010).

Anayasada halen “sakat” sözcüğü kullanılmakta⁴, spor federasyonları “Bedensel Engelliler Spor Federasyonu” vb. biçiminde⁵ örgütlenmektedir. “İşitme engelliler öğretmenliği” vb. örneklerde de görüldüğü üzere, eğitim program adı tercihlerinde “engelli” kavramı kullanılmakta, buna karşın sivil toplum örgütleri adlarında kimi zaman,

3 Sağlık ve Sosyal Yardım Bakanlığı Sosyal Hizmetler ve Çocuk Esirgeme Kurumu Genel Müdürlüğü Zihinsel Özürlüler Özel Rehabilitasyon Merkezleri Yönetmeliği bizim tespitimize göre ilk olarak özürlü kavramını kullanan yasal düzenlemedir. Yayımlandığı Resmi Gazete: 13.02.1988/19724. Ancak daha sonra örneğin 28 Aralık 1989 tarihli 20386 sayılı Resmi Gazete’de yayımlanan Başbakanlık Vakıflar Genel Müdürlüğü Muhtaç Ayılığı ve Vakıf İmarat Yönetmeliği’nde ve 7 Şubat 1990 tarih ve 20426 sayılı Resmi Gazete’de yayımlanan Malul ve Sakatların İthal Edecekleri Özel Tertibatlı Araçlar Hakkında Karar’da (Bakanlar Kurulu Kararı) yine “sakat” kavramı kullanılmaktadır. Hatta 1999 yılında kabul edilen Sakatların Meslekî Rehabilitasyonu ve İstihdamı Hakkında 159 Sayılı Uluslararası Çalışma Teşkilâtı (ILO) Sözleşmesinin Onaylanmasının Uygun Bulunduğuna Dair Kanun’da dahi “sakat” kavramı kullanılmıştır. Yayımlandığı Resmi Gazete: 08.07.1999/4407. 1983 tarihli Sosyal Hizmetler ve Çocuk Esirgeme Kurumu Kanunu’nda 1997 yılında yapılan değişiklikle ise “sakat” yerine “özürlü”, “kör” yerine “görme özürlü”, “sağır” yerine “işitme özürlü” kavramları kullanılmaya başlanmıştır. Bkz. 572 Sayılı Kanun Hükmünde Kararname, Yayımlandığı Resmi Gazete: 06.06.1997/23011 (Mükerrer).

4 Anayasanın “sosyal güvenlik bakımından özel olarak korunması gerekenler” başlıklı 61. maddesi “Devlet, sakatların korunmaları ve toplum hayatına intibakını sağlayıcı tedbirler alır” derken, Cumhurbaşkanının görev ve yetkilerinin ele alındığı 104. madde “Süreklili hastalık, sakatlık ve kocama sebebi ile belirli kişilerin cezalarını hafifletmek veya kaldırmak”tan bahsetmektedir. 12 Eylül 2010 tarihinde halkoyuna sunulmuş kabul edilen metin ise Anayasamızın 10. maddesine “Çocuklar, yaşlılar, özürlüler, harp ve vazife şehitlerinin dul ve yetimleri ile malul ve gaziler için alınacak tedbirler eşitlik ilkesine aykırı sayılmaz” hükmünü getirmiştir. Böylece Anayasamızda sakat kavramı ile birlikte özürlü kavramı da kullanılmaya başlanmıştır.

5 Türkiye İşitme Engelliler Spor Federasyonu, Türkiye Görme Engelliler Spor Federasyonu konuya ilişkin diğer örnekler olarak verilebilir.

“sakat”⁶ kimi zaman “özürlü”⁷, “engelli”⁸, kimi zaman ise “kör”⁹, “sağır ve dilsiz”¹⁰ gibi kavramları kullanarak faaliyet göstermektedir¹¹.

Elbette konuya ilişkin tek bir kavram kullanmanın, bu kavrama ilişkin olarak her zaman ve her yerde geçerli olacak, tek ve eksiksiz bir tanım yapmanın güç olmasının yanı sıra gereksiz olduğu da söylenilebilir. Zira, Türkçede kullanılan özürlü, engelli ve sakat kavramları tek ve aynı şeyi ifade etmemektedir. Bu nedenle, bu kavramlardan biri seçilerek, her durumu ifade üzere tek bir kavramın kullanılması da olanaklı görünmemektedir¹². Bunun da ötesinde sosyal politika yapımcıları, eğitimciler, tıpçılar, hukukçular ve diğer farklı bilim dalları ve meslek mensuplarının, sivil toplum örgütlerinin, farklı kamu kurumlarının, Dünya Sağlık Örgütü (WHO), BM, Uluslararası Çalışma Örgütü (ILO) gibi farklı uluslararası kuruluşların, farklı zamanlarda, farklı tanımlar yapması ve bir biçimde tanımlayanların önceliklerinin ve konuya yaklaşımlarının izlerinin bu tanımlara yansması doğal kabul edilmelidir. Çünkü “özürlülük”

- 6 Örneğin: Türkiye Sakatlar Konfederasyonu, Türkiye Sakatları Koruma Vakfı, Türkiye Sakatlar Derneği, Anadolu Sakatlar Derneği, Çanakkale Sakatlar Gençlik Spor Kulübü Derneği.
- 7 Örneğin: Zihinsel Özürlüler Federasyonu, Ortopedik Özürlüler Federasyonu, Türkiye Özürlüler Eğitim ve Dayanışma Vakfı, İşitme Özürlü Çocukları Eğitim ve Araştırma Vakfı, Zihinsel Özürlüleri Yetiştirme ve Koruma Vakfı, Çukurova Özürlüler Derneği, Görme Özürlüleri Kalkındırma Derneği, Evrensel Görme Özürlüler Derneği, Özbir Özürlüler Kültür ve Dayanışma Derneği, Özürlüler Eğitim Gönüllüleri Derneği, Görme Özürlü Evrensel Hukukçular Derneği, Özürlü Hakları ve Özürlüleri Destekleme Derneği, Kimsesizleri, Şiddet Mağdurlarını, Yetimleri Özürlüleri, Hasta ve İnsan Haklarını Koruma Derneği, Zihinsel Özürlü Çocukları Koruma Derneği.
- 8 Örneğin: Görme Engelliler Federasyonu, Bedensel Engelliler Federasyonu, Zihinsel Engelliler Federasyonu, Bedensel Engellileri Güçlendirme Vakfı, Fiziksel Engelliler Vakfı, Türkiye Engelliler Vakfı, Sevgi Zihinsel Engelliler Yardım ve Dayanışma Vakfı, Uluslararası Engelliler Vakfı, Zihinsel Engelli Dostları Derneği, Işığa Doğru Görme Engellileri Elele Kalkındırma Derneği, Kamuda Çalışan Engelliler Dayanışma ve Yardımlaşma Derneği, Güneydoğu Ortopedik Engelliler Derneği, Kâhta Bedensel Engelliler Derneği, Anadolu Tüm Engelliler Kültür ve Dayanışma Derneği, Türkiye Görme Engelliler Derneği, Umut Işığı Engelliler Derneği, Aktif Görme Engelliler Derneği, Anadolu Engelliler Birliği Derneği, Bedensel Engelliler Derneği.
- 9 Örneğin: Türkiye Körler Federasyonu, Altınokta Körlere Hizmet Vakfı, Körlere Işık Vakfı, Türkiye Körler Vakfı, Altı Nokta Körlere Vakfı, Körlere Eğitim ve Kalkındırma Derneği, Altı Nokta Körlere Derneği, Türkiye Körlere Toplum Derneği, Çanakkale Altı Nokta Körlere Spor Kulübü Derneği.
- 10 Örneğin: Türkiye Sağır Spor Kulüpleri Federasyonu, Adana Sağır ve Dilsizler Derneği, Afyon Sağır ve Dilsizler Derneği, Afyonkarahisar Sağır ve Dilsizler Gençlik ve Spor Kulübü Derneği, Afyonkarahisar Sağır ve Dilsizler Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışma Derneği, Toplumsal Duyarlılık ve Engelliler Entegrasyon Gönüllüleri Derneği, Bursa Sağır-Dilsizler Himaye ve Yardım Derneği, Bursa Sağır Spor Kulübü.
- 11 Ancak bu kavramlardan en sık kullanılan “engelli” kavramı olduğu belirtilmelidir. 15.06.2010 tarihinde İçişleri Bakanlığı Dernekler Dairesi Başkanlığına Bilgi Edinme Kanunu kapsamında yapmış olduğunuz müracaatımızın cevabı da bu durumu doğrular niteliktedir. Zira tarafımıza verilen resmi cevaba göre; Türkiye genelinde adında özürlü geçen dernek sayısı 145, engelli geçen dernek sayısı 777, sakat geçen dernek sayısı 87, sağır geçen dernek sayısı 32, kör geçen dernek sayısı 43’tür. Diğer yandan bazı sivil toplum örgütlerinin sakat, engelli ve özürlü kavramlarını bir arada kullanmakta olduğu da ifade edilmelidir. Örneğin: Tufanbeyli İlçesi Engelliler ve Özürlüler Derneği, Tutak Engelliler ve Sakatlar Yardımlaşma Derneği, Başkent Ortopedik Özürlüler ve Engelliler Yardımlaşma Derneği.
- 12 “Sakat” bir tarafı hasta veya eksik olan anlamında iken (Develioğlu, 1962, s.1097), başka bir deyişle bir kişiyi tanımlarken tam işlevsizliği ya da yokluğu anlatmakta olduğu için 1990’lı yılların sonlarına kadar yaygın olarak kullanılmış, İngilizce metinlerin çevirilerinde “disabled person” ve “people with disability” kavramlarının karşılığı olarak sakat sözcüğüne yer verilmiştir. Özur ise, Arapça bir kelime olup a-z-r fiilinden türemiştir (Pekdemir, 2006, s.5). Sözlük anlamı ile ise bir kusur ya da suçun hoş görülmesini gerektiren neden-mazeret, sakatlık ya da elverişsizlik olarak tanımlanmaktadır. Özürlü de bu anlamda özürlü olan, mazeretli ya da kusurlu olarak tanımlanmaktadır (Büyük Sözlük, s.1667). Bu nedenle özürlülük sakatlıktan farklı olarak tam değil, görelî bir kayıp, eksikliği ifade eder. Ancak 1990’lı yılların sonlarından itibaren mevzuattaki tercih edilen kavram değişikliğine paralel bir biçimde “disabled person” ve “people with disability” kavramlarının karşılığı olarak “sakat” kavramı yerine “özürlü” kavramının geçtiği görülmüştür. Bu anlamda dilimizde bu kavramın hem yetenekten yoksunluğu hem de görelî bir yetenek kaybını içermek üzere kullanımının yerleştiğini görüyoruz. Kavrama atfedilen anlam farklılaştığı için bizce özürlü kavramı geçmiş dönemlerde kullanılan hem “özürlü” hem de “sakat” kavramları yerine kullanılabilir. Ancak Türk Dil Kurumunun Büyük Türkçe Sözlüğü’nde “sakat”, vücudunda hasta veya eksik bir yanı olan, engelli, özürlü olarak tanımlanmış ve yine bizce yanlış bir şekilde üç kavram birbirine karıştırılmıştır. Benzer bir karışıklık “engelli” ve “özürlü” kavramlarının karşılıklarında da görülmektedir (<http://tdkterim.gov.tr/bts/>).

insana özgü, insanla iç içe bireysel bir durum olmanın ötesinde, içinde yaşanılan toplumla ilgili bir olgu olarak, kültürel, toplumsal, politik, ekonomik ve yasal faktörlerden de etkilenmektedir. Bu durumun sonucu olarak “özürlülük”, insana ilişkin bilimlerin her biri tarafından farklı biçimde kavramsallaştırılmıştır. Tıp bilimi için özürlülük bir sağlık sorunu ve hastalık, biyoloji bilimi için genetik bir bozukluk olarak algılanmış, sosyal bilim dallarının her biri kendi alanları üzerinden bir tanım üretmişlerdir. Bilim ve disiplinler arasındaki bu farklılıklara lisan farklılıkları da eklendiğinde, ortak bir terminolojiye ulaşmak iyice güçleşmektedir (Çağlar, 2009, s.7).

Ancak bu durumun büyük ölçüde akıl karışıklığına neden olduğu da kesindir. Bu nedenle, yukarıda sıralanan tüm tanımlama güçlüklerini de dikkate alarak, çalışmamızın henüz başlangıcında; bizim yeni bir tanım yapmayacağımızı, 5378 sayılı *Özürlüler Kanunu*'ndaki¹³ kavramları ve tanımları benimsediğimizi, mümkün olduğu ölçüde de “özürlü” kavramını kullanmayı tercih ettiğimizi belirtmeliyiz. Zira bizce *Özürlüler Kanunu*, özürlü bireylerin haklarını koruma altına alan özel bir yasal düzenleme olarak tüm diğer hukuki metinlerden ayrılarak öne çıkmakta ve hukuki metinler¹⁴ ile kamusal kurumlarda¹⁵ ağırlıklı olarak “özürlü” kavramı tercih edilmektedir.

13 5378 sayılı *Özürlüler ve Bazı Kanun ve Kanun Hükmünde Kararnamelerde Değişiklik Yapılması Hakkında Kanun* günlük yazı ve konuşma dilinde kısaca *Özürlüler Kanunu* olarak anılmaktadır. Çalışmamızda da sözü edilen düzenlemeye birçok kez değinileceği için kısaca *Özürlüler Kanunu* ifadesi tercih edilecektir.

14 Örnek olarak aşağıda sıralanan mevzuatta özürlü sözcüğü kullanılmıştır. 5378 Sayılı *Özürlüler ve Bazı Kanun Hükmünde Kararnamelerde Değişiklik Yapılması Hakkında Kanun*, Yayımlandığı Resmi Gazete: 07.07.2005/ 25868; 4216 Sayılı *Özürlüler İdaresi Başkanlığı Kurulmasına ve Özürlülerin Durumları ile İlgili Çeşitli Kanun ve Kanun Hükmünde Kararnamelerde Değişiklik Yapılmasına Dair Yetki Kanunu*, Yayımlandığı Resmi Gazete: 08.12.1996/22841; *Özürlüler İdaresi Başkanlığı Görevde Yükselme ve Unvan Değişikliği Yönetmeliğinde Değişiklik Yapılmasına Dair Yönetmelik*, Yayımlandığı Resmi Gazete: 10.06.2010/27607; *Özürlü Bireylere Uygulanacak Destek Eğitim Programları ve Eğitim Giderlerinin Karşılmasına Dair Yönetmelikte Değişiklik Yapılmasına Dair Yönetmelik*, Yayımlandığı Resmi Gazete: 11.08.2009/27316; *Bakıma Muhtaç Özürlülere Yönelik Resmi Kurum ve Kuruluşlar Bakım Merkezleri Yönetmeliğinde Değişiklik Yapılmasına Dair Yönetmelik*, Yayımlandığı Resmi Gazete: 31.07.2009/27305.

Sakat sözcüğü ise örnek olarak sıralanan mevzuatta yer almıştır. 193 Sayılı *Gelir Vergisi Kanunu*, Yayımlandığı Resmi Gazete: 06.01.1961/10700; 4458 Sayılı *Gümrük Kanunu*, Yayımlandığı Resmi Gazete: 04.11.1999/23866; 4760 Sayılı *Özel Tüketim Vergisi Kanunu*, Yayımlandığı Resmi Gazete: 12.06.2002/24783; *Sakatlık İndiriminden Yararlanacak Hizmet Erbabının Sakatlık Derecelerinin Tespit Sekli ile Uygulanması Hakkında Yönetmelik*, Yayımlandığı Resmi Gazete: 28.04.1981/17324.

Bazı yasal düzenlemelerdeki sözcükler ise, özürlleri incittiği, yaraladığı düşüncesiyle değiştirilmiştir. Örneğin, 1983 tarihli *Sosyal Hizmetler ve Çocuk Esirgeme Kurumu Kanunu*'nda 1997 yılında yapılan değişiklikle “sakat” yerine “özürlü”, “kör” yerine “görme özürlü”, “sağır” yerine “işitme özürlü” kavramları kullanılmaya başlanmıştır. Bkz. 572 Sayılı *Kanun Hükmünde Kararname*, Yayımlandığı Resmi Gazete: 06.06.1997/23011 (Mükerrer).

Bazı yasal düzenlemelerde ise, “özürlü/özürlülük”, “sakat/sakatlık”, “malul/malullük” kavramlarından ikisi ya da hepsi bir arada kullanılmıştır. Örneğin 3065 Sayılı *Katma Değer Vergisi Kanunu*'nun 17. maddesinde hem “sakat” hem de “özürlü” kavramı yer almıştır. Yayımlandığı Resmi Gazete: 02.11.1984/18563.

Resmi Gazete'nin internet sayfasına göre ise (rega.gov.tr, Erişim Tarihi: 16.06.2010) adında “özürlü” sözcüğü bulunan 2 kanun, 78 yönetmelik bulunmaktadır. Sakat sözcüğünün ise 2 yönetmelik, 1 kanun, 5 tüzükte tercih edildiği görülmektedir. Engelli sözcüğü ise Engellilerin Haklarına İlişkin Birleşmiş Milletler Sözleşmesi'nin Onaylanmasının Uygun Bulunduğuna İlişkin Kanun dışında tümü spor federasyonlarıyla ilgili 4 yönetmelikte yer almıştır.

15 Örneğin Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı *Özürlü ve Yaşlı Hizmetleri Genel Müdürlüğü* adında “özürlü” kavramını kullanmaktadır. Büyükşehir Belediyeleri *Özürlü Hizmet Birimleri* de her ne kadar uygulamada “engelli” kavramını kullanmayı tercih etseler de Büyükşehir Belediyeleri *Özürlü Hizmet Birimleri Yönetmeliği* ile düzenlenmişlerdir. Yayımlandığı Resmi Gazete: 16.08.2006/26261. Bu aşamada bizce sözü edilen Yönetmelikte sadece “hizmet birimleri” ifadesi kullanılmak yerine “özürlü hizmet birimleri” ifadesi tercih edildiği için anılan Birimlerin Yönetmelikteki “özürlü” kavramını kullanmasının daha yerinde olacağı belirtilmelidir. Yine bir başka kamusal kurum örneği olarak *Özürlüler Şurası* verilebilir. Zira sözü edilen *Özürlüler Şurası* da aynı adı taşıyan yönetmelik ile düzenlenmiştir. Yayımlandığı Resmi Gazete: 08.12.2001/24607.

Fakat “özürlü” kavramının ifade edilmek istenenin ötesinde bir anlam ve değer yüklü olduğu gerekçesiyle birçok kişi tarafından “engelli” kavramının tercih edildiği, diğer kavramları kullananların ise eleştirildiği görülmektedir. Buna karşın bizce “özürlü” sözcüğünü kullanmaktan kaçınırken, terminolojik bir yanlışlığa da düşülmemesi gerekir. Şöyle ki; “engelli” (handicapped) kavramı, kişinin bazı özellikleri ya da toplumun yapısı ile koşulları nedeniyle, toplumun diğer bireyleriyle eşit fırsatlara sahip olamadığını, “engellendiğini” ifade eden bir kavramdır (Aydınöz, 2008, s.5). Bu yüzden “engelli” sözcüğü, “özürlü” sözcüğüne göre çok daha geniş bir anlam taşır. Örneğin, yeni katıldıkları bir toplumun fiziksel ve kültürel koşullarını kavrayıp uyum gösterebilmede güçlük çeken göçmenler, yabancılar; temel ve meslekî eğitim düzeyleri yetersiz kişiler; eski hükümlüler; yaşlılar; kadın ve çocuklar da birçok toplum açısından engelli (handikaplı) sayılırlar (Altan, 2004, s.249; Altan, 1981, s.79–80).

Diğer yandan “özürlü” sözcüğünü olumsuz bir anlam ve değer yüklü olduğu gerekçesiyle kullanmamak, diğer bir ifade ile özürlü bireyleri incitmemek adına kullanmaktan kaçınmak da bizce doğru bir yaklaşım değildir. Zira asıl kırıcı olan kullanılan sözcük değil, o sözcüğün ifade ettiği grubun içinde bulunduğu güç koşullar ve olumsuz toplumsal konumdur. Bu durum değişmediği sürece bugün kırıcı olmadığını düşünerek kullandığımız sözcüklerin anlamı da zaman içinde olumsuzlaşacaktır (Altan, 2004, s.249). Bu durumun örneklerini 1990’lı yılların sonlarında “sakat” sözcüğü yerine “özürlü” sözcüğünü tercih eden tartışmalarda ya da günümüzde “engelli” sözcüğünü de kırıcı kabul eden ve değiştirilmesini öneren tartışmalarda görebiliriz.

Bir başka açıdan ise kullanılan kavramların konunun öznesi durumunda bulunan kişilerin konuyu algılaması bakımından da değerlendirilmesi gerektiği ifade edilmekte ve bu anlamda çoğu kez “engelli” kavramı önerilmekte ve bazen de dayatılmaktadır. Ancak bu söylemin de gerçekliğin oldukça uzağında olduğu çalışmamızın 6–7–9–10. dipnotlarında sıralanan örneklerden görülebilir. Zira bu örneklerde görüldüğü üzere, özürlülerin içinde yer aldığı, hatta bizzat özürlü bireylerimiz tarafından kurulmuş olan birçok sivil toplum örgütü adlarında “sakat”, “özürlü”, “kör”, “sağır ve dilsiz” gibi kavramları kullanarak faaliyet göstermektedir. Başka bir deyişle, özürlü bireylerimiz, birçok örnekte görüldüğü üzere, bu kavramlardan değil, çözüm üretmek yerine kavramlara endekslenmiş tartışmalardan rahatsızdır. Bizce de çok genel tanımlar yapılarak farklı sorunları, farklı beklentileri olan kişileri (süreğen rahatsızlığı olanlarla, işitme ya da görme özürlüler gibi) bütüncül bir yaklaşımla bir arada değerlendirmek hem yanıltır hem de sorunların çözülerek özürlü bireylerin toplumsal yaşama tam ve etkin katılımı amacına hizmet etmez¹⁶.

Son olarak kullanılan kavramın, kavramı kullanan kişinin bakış açısını yansıttığı, daha açık bir ifadeyle “sakat”, “özürlü” gibi kavramları kullananların tıbbi/medikal

16 Bu aşamada, rencide edici bulunmaları bir yana geçmiş dönemlerde farklı özür grupları için “âma”, “kör”, “sağır”, “lâl”, “çolak”, “topal” gibi farklı kavramların kullanıldığı belirtilmelidir.

modeli benimsediği kabul edilmekte, “engelli” kavramını kullananların ise sosyal modeli benimsediği düşünülmektedir. Elbette özürllülüğü trajik bir durum, özürllüyü bu durumun kurbanı olarak gören bir tanımlamanın özürllülere karşı davranışlarımızda ve daha üst düzeyde üretilen politikalarındaki yansıması, bireysel olarak durumlarının telafi edilmesine yönelik davranışlar, politikalar ve hizmetler olarak ortaya çıkar. Böyle bir bakış açısının olumsuz sonucu, üretilecek olan politikalarda ve sunulacak hizmetlerde özürllülerin söz hakkının olmaması, diğer insanların onların adına karar vererek yaşamlarını belirlemesidir (Beklan Çetin vd. 2009, s.157). Ancak bizim özürllü kavramını kullanmaktaki ısrarımızın nedeni tıbbi/medikal modeli benimsememiz değildir. Bu durum, çalışmanın bütünü dikkatli bir biçimde okunduğunda görülecektir. Yine de bu aşamada olası eleştirilerin bir ölçüde önüne geçmek amacıyla 5378 sayılı Özürllüler Kanunu’ndaki tanımı tek başına vermek yerine Birleşmiş Milletler, Uluslararası Çalışma Örgütü ve özellikle de Dünya Sağlık Örgütü’nün temel tanımlarını bir arada vermenin daha doğru bir yaklaşım olduğu düşünülmektedir. Böylece gerekli görüldükçe kavramların doğru bir biçimde anlaşılması açısından karşılaştırmalar da yapılabilecektir.

2. ULUSLARARASI KURULUŞLARIN TANIM VE YAKLAŞIMLARI

2.1. Birleşmiş Milletlerin Tanım ve Yaklaşımları

Birleşmiş Milletler Özürllü Hakları Bildirgesi’nde (Declaration on the Rights of Disabled Persons) özürllü, “kişisel ya da sosyal yaşantısında kendi kendine yapması gereken işleri (doğuştan ya da sonradan olma) herhangi bir noksanlık sonucu yapamayanlar” olarak tanımlanmaktadır (www.ozida.gov.tr).

Birleşmiş Milletler Genel Kurulu’nun 1993 yılında kabul ettiği “Özürllüler İçin Fırsat Eşitliğinin Sağlanması Konusunda Standart Kurallar” (*The Standard Rules on the Equalization of Opportunities for Persons with Disabilities*) belgesinde ise “özürllülük” (disability) fiziksel, zihinsel ya da duyuşsal bir işlev ve yeti yitimi, tıbbi bir durum ya da zihinsel bir hastalıktan kaynaklanan kalıcı ya da geçici bir olgu olarak sunulmuştur. Belgede, kişinin çevreyle ilişkisini ifade etmek üzere, “engel” (handicap) kavramı kullanılmıştır. “Engel”, engelli olmayanlarla eşit düzeyde toplumsal yaşama katılım için gerekli fırsatların sınırlılığı ya da kaybı olarak açıklanmaktadır. Belgede bu terimin kullanılma amacı ise, çevrede ve toplumdaki birçok örgütlü faaliyette; örneğin bilgilendirme, iletişim ve eğitim gibi alanlarda var olan ve özürllülerin eşit koşullarda katılımını önleyen eksikliklerin vurgulanmak istenmesidir (Çağlar, 2009, s.9; Yılmaz, 2004, s.9).

Birleşmiş Milletler’in en yakın tarihli belgesi olan *Engellilerin¹⁷ Haklarına İlişkin Söz-*

17 Engelliler kavramı orijinal metindeki “persons with disabilities”in karşılığı olarak kullanılmıştır. Bkz. Engellilerin Haklarına İlişkin Sözleşmenin Onaylanması Hakkında Kanun, Yayımlandığı Resmi Gazete: 18.08.2008/27084. Ülkemizdeki resmi bir çeviride “Persons with disabilities”in karşılığı olarak “engelliler” ifadesinin tercih edilmesi bir ilktir. Örneğin “Sakatların Meslekî Rehabilitasyonu ve İstihdamı Hakkında 159 Sayılı

leşme ise “Amaç” başlığını taşıyan 1. maddesinde¹⁸ “Engelli kavramı diğer bireylerle eşit koşullar altında topluma tam ve etkin bir şekilde katılımlarının önünde engel teşkil eden uzun süreli fiziksel, zihinsel, düşünsel ya da algısal bozukluğu bulunan kişileri içermektedir.” biçiminde bir tanım getirmiştir.

(http://www.ozida.gov.tr/yenimevzuat/engelli_kisilerin_haklari.htm).

Sözleşmenin Başlangıç Bölümü’nde, “Engelliliğin (disability) gelişen bir kavram olduğunu ve engellilik durumunun, sakatlığı olan kişilerin topluma diğer bireyler ile birlikte eşit koşullarda tam ve etkin katılımını engelleyen tutumlar ve çevre koşullarının etkileşiminden kaynaklandığı gerçeğini kabul ederek” denilmekte ve kavrama yaklaşım daha net ortaya konulmaktadır. Sözleşmeye göre, engellilik olgusu; birtakım yoksunlukları bulunan bireylerin, toplumsal hayata eşit koşullarda tam ve etkin katılımını engelleyen davranış ve çevre koşulları olarak tanımlanmaktadır. Başka bir deyişle, engellilik kavramı, kişiye atfedilen engel üzerinden değil, dış dünyaya atfedilen koşullar üzerinden şekillenmektedir. Engelli kavramına çevre koşulları ve sosyal sistem üzerinden yaklaşılması, yaşanmakta olan algı değişikliğini yansıtmaktadır ve olumludur (Bakırcı 2008, s.105).

2.2. Uluslararası Çalışma Örgütü’nün Tanım ve Yaklaşımları

Uluslararası Çalışma Örgütü’nün sözleşme ve tavsiye kararı niteliğindeki kararları incelendiğinde, konunun ilk olarak 1955 tarih ve 99 sayılı Mesleki Rehabilitasyon (Özürlüler) Tavsiyesi’nde (Vocational Rehabilitation (Disabled) Recommendation) ele alındığı görülmektedir. Tavsiye Kararı’nın tanımlamalara yer verilen 1. maddesinde “özürlü” kavramına da yer verilmiştir. Bu maddeye göre, “özürlü (disabled person), uygun bir iş bulabilme ve o işi tutabilme konusunda beklentileri, fiziksel veya zihinsel özrü sonucu, önemli ölçüde azalmış olan bir bireyi ifade eder” (<http://www.ilo.org/ilolex/english/recdisp1.htm>).

Uluslararası Çalışma Örgütü’nün 1983 yılında kabul ettiği 159 sayılı Sakatların¹⁹ Mesleki Rehabilitasyon ve İstihdamı Hakkında Sözleşmede (Vocational Rehabilitation

Uluslararası Çalışma Teşkilatı (ILO) Sözleşmesinin Onaylanması Hakkında Kanun” sözü edilen Sözleşmedeki “disabled persons” ifadesinin karşılığı olarak “sakat” kavramını tercih etmiştir. Bkz. Resmi Gazete 10.07.1999/23751. Ancak çalışmamızda sözü edilen BM sözleşmesinin ülkemizdeki resmi çevirisinde “engelliler” kavramına yer verdiği için bu kavram değiştirilmeden kullanılacaktır. Yine de Sözleşmenin resmi çevirisi yapılmadan önceki süreçte eski adıyla Özürlüler İdaresi Başkanlığı yeni adıyla Özürlü ve Yaşlı Hizmetleri Genel Müdürlüğü tarafından yapılan gayri resmi çeviride “özürlü” kavramının kullanıldığı belirtilmeli ve bu kullanımın resmi çeviride de tercih edilmesinin yeni bir kavram tartışması açılmaması açısından bizzat daha yerinde olacağı söylenmelidir.

18 Çağlar, “engelli” kavramının Sözleşmenin “Tanımlar” başlıklı 2. maddesi yerine “Amaç” maddesinde yer almasının bilinçli bir tercihin ürünü olduğunu belirtmektedir. Amaç sabit bir engellilik tanımı oluşturmak yerine, farklı sosyoekonomik oluşumlara ve değişen zamana göre yapılacak uyarlamalara izin vermektedir. Zira sabit bir tanım, kavramın evrimine engel olma riskini beraberinde getirebilecektir. Diğer yandan herhangi bir kavramla ilgili tanım üretmek, tanımlanan şeyin sınırlarını çizerek kapsamını belirlemeyi gerektirir. Bu anlamda tanım, belirleyici olduğu kadar sınırlayıcıdır. Özellikle hukuki belgelerde yer alan tanımlar söz konusu ise, yapılan tanımlar yetkili yargı ve yargı dışı organlar için bağlayıcı olacak ve yorumları sınırlayacaktır. Bu nedenle, uluslararası ölçekte ve bağlayıcı gücü olan belgelerde tanım yapmaktan kaçınılması, kavramlara ilişkin genel çerçevenin ortaya konmasıyla yetinilmesini doğal karşılamak gerekir (Çağlar, 2009, s.7–8,10).

19 Sakat kavramı orijinal metindeki “disabled person”ın karşılığı olarak kullanılmıştır. Ülkemizdeki resmi çeviride bu şekilde verildiği için çalışmamızda da değiştirilmeden kullanılmıştır.

and Employment (Disabled Persons) Convention) ise yeni bir tanım yapıldığı görülmür. Bu sözleşmenin 1. maddesinde “Bu sözleşmenin amaçları açısından “sakat” terimi, uygun bir iş temini muhafazası ve işinde ilerlemesi hususundaki beklentileri, kabul edilmiş fiziksel veya zihinsel bir özür sonucu önemli ölçüde azalmış olan bir bireyi ifade eder.” denilmektedir²⁰.

2.3. Dünya Sağlık Örgütü’nün Tanım ve Yaklaşımları

WHO (Dünya Sağlık Örgütü), sağlık yönüne ağırlık veren²¹ bir sınıflama²² yaparak *The International Classification of Impairments, Disabilities and Handicaps* adlı belgesi ile üçlü bir sınıflama yapmış ve kullandığı kavramları tanımlamıştır.

Bozukluk (impairment), sağlık bakımından psikolojik, fizyolojik ve anatomik (fiziksel) yapı veya işlevlerdeki eksikliği ve anormalliği ifade eder. Bu nedenle, “impairment” “işlev veya yapı bozukluğu” olarak çevrilebilir.

Yetersizlik/özürlülük/sakatlık (disability) sağlık bakımından bir aktiviteyi normal tarzda ve normal kabul edilen sınırlar içinde gerçekleştirmedeki kısıtlılık veya yetersizliktir²³.

Engellilik (handikap) bir yetersizlik veya özür nedeniyle yaşa, cinsiyete, sosyal ve kültürel faktörlere bağlı olarak kişiden beklenen rollerin kısıtlanması veya yerine getirilmemesi durumudur (Yılmaz, 2004, s.9)²⁴.

Bu sınıflamaya göre, “bozukluk” vücudun organları bakımından söz konusudur. Örneğin kişinin geçirdiği bir kaza sonrasında bacaklarının kesilmesi halinde, bacakların olmayışı “bozukluk” iken, bu nedenle yürüme yeteneğinin azalması “yetersizlik/özürlülük/sakatlık” durumudur. Engellilik ise, kişiyi sosyal ve kültürel bağlamda tanımlamaktadır. Buna göre engellilik; çalışma, spor, dans vb. sosyal etkinliklere katılma, sosyal ilişkilere girme, mesleğini yerine getirme ve ekonomik olarak kendine yeterlilik gibi alanlarda sıkıntıların olması durumudur (Gül, 2006, s.10; Soyol, 1993, s.4’ten alan Hasırcıoğlu, 2006, s.7; Çağlar, 2009, s.11).

20 Uluslararası Çalışma Örgütü’nün 159 sayılı Sözleşme ile aynı tarihte kabul ettiği 168 sayılı Mesleki Rehabilitasyon ve İstihdam (Özürlüler) Tavsiyesi’nde de (Vocational Rehabilitation and Employment (Disabled Persons) tanım aynı şekilde verilmiştir.

21 Bu aşamada Dünya Sağlık Örgütü’nün “sağlığı” kişinin bedenen, ruhen ve akları tam iyilik hali olarak tanımladığının belirtilmesi gerekir.

22 “Bir olgunun tanımlanmasında olduğu gibi sınıflanmasında da, içerik ve kapsam belirleme çabası göze çarpmaktadır. Fakat sınıflama tanımın alternatifi değildir. Çünkü tanımda derecelendirme ya da kategorize etme yoktur. Sınıflama ise, somut olguları kendi içinde ayrıştırarak yarattığı sonuçlarla birlikte ele alır” (Çağlar, 2009, s.8).

23 Özel eğitimciler de yetersizliği, bir şeyi yapmada yeterli olmamak, belirli bir şekilde davranmada sınırlı kapasiteye sahip olmak durumu olarak tanımlamakta ve özel eğitimciler arasında yetersizlik terimiyle eş anlamlı olarak özürlü ve engelli terimlerinin de kullanılabildiğini belirtmektedir (Eripek ve diğerleri, 2008, s. 3).

24 Özel eğitimciler de engelliliği, bireyin yetersizliği nedeniyle toplumun beklentilerine yanıt verememesi sonucunda fiziksel ve sosyal çevresiyle etkileşimde sınırlılık ya da problemler yaşaması durumu olarak tanımlamaktadır. Ayrıca gerekli bilgi ve becerilerin kazandırılması, sosyal ve gerektiğinde fiziksel çevrede bazı değişikliklere gidilmesi durumunda yetersizliğin bireyi engelli durumuna getirmesinin önlenilebileceğini vurgulamaktadır (Eripek ve diğerleri, 2008, s. 3).

Diğer yandan rahatlıkla görüldüğü gibi ilk iki kavram (“bozukluk” ve “yetersizlik/özürlülük/sakatlık”), daha çok bireyin fonksiyon kaybına odaklanırken, engellilik kavramı bir engel nedeniyle sosyal yaşamın etkilenmesi olarak ele alınmıştır (Şahin, 2004, s.1). Ancak bu engelin çevresel düzenleme yetersizliklerinden mi ya da sosyal çevredeki kısıtlamalardan mı yoksa kişinin bozukluğundan mı kaynaklandığı tartışmalıdır. Bizce her üç faktörün de engellilikte etkisi bulunur. Zira erişilemeyen bir fiziksel çevre, gerekli yardımcı teknolojilere erişilememesi, özürlülere yönelik olumsuz tutumlar da günlük yaşama katılımı şüphesiz engeller (Karataş, 2002, s.44). Bu anlamda çevrenin kişiye uyumlu hale getirilmesi önemlidir. Ancak Dünya Sağlık Örgütü, sosyal ve kültürel çevrenin bireyi engelleyici etkisinden ziyade, kişinin belli bir sosyal ve kültürel çevrede kendisine atfedilen rolleri tatmin edici biçimde yerine getirip getiremediği, başka bir ifade ile kişinin içinde bulunduğu çevrenin beklentilerini tatmin edip etmediği üzerinde durmaktadır²⁵. Burada da bir haklılık payı vardır. Zira toplumsal tutum değişse ve sosyal yapının yarattığı engeller azaltılsa, hatta yok edilse, kişinin fiziksel işlevlerindeki sınırlılıklar bazı destek sistemleri ile belirli ölçülerde giderilse dahi, işlev veya yapı farklılığı kişinin faaliyetleri üzerinde yine de etkili olabilecektir (Gül, 2006, s.9,11). Bu anlamda engellilik, günlük yaşama katılmayı engelleyen/kısıtlayan fiziksel işlevlerdeki bir sınırlılık hali olarak değerlendirilmektedir.

Ancak Dünya Sağlık Örgütü’nün kişiden beklenen rolleri yaşa, cinsiyete, sosyal ve kültürel faktörlere bağlaması hususu da ayrıca değerlendirilmelidir. Zira Gül’ün (2006, s.12) haklı olarak değerlendirdiği üzere, bu tanımdan hareketle, erişkin bir erkekten normal olarak çalışması bekleneneğinden, eğer kişi “bozukluk” nedeniyle çalışmıyorsa, bu durumda bu erkeğin özürlü olduğundan bahsedilebilecektir. Buna karşılık, eğer aynı erkek kendisinden çalışması beklenen bir yaşta değilse, örneğin çocuksa veya söz konusu kültürel çevre içerisinde artık çalışması beklenmeyecek bir yaşa ulaşmışsa, özürlü olma durumu söz konusu olmayacaktır. Yine bir kadın söz konusu olduğunda, içinde bulunduğu kültürel çevrede çocuk doğurmak için “normal” sayılan bir yaşta çocuk doğuramıyorsa, kadının özürlü olduğundan bahsedilebilecektir. Normal sayılan yaş aralığından önce veya sonra çocuk doğurma yetisine sahip olmaması durumunda ise, özürlü olma durumu söz konusu olmayacaktır. Ayrıca normal kavramının durumsal ve kültürel göreceliği göz ardı edilmektedir. İkinci olarak da sosyal çevre “normal” kabul edilen toplumsal rollerden oluşmuş bir yapı olarak görüldüğü için, bu rollerin gereklerini yerine getirme konusunda zorlanan insanları dezavantajlı konuma yerleştirir ve bir engellilik durumu yaratır. (Beklan Çetin vd., 2009, s.158).

Diğer yandan yine Gül’e (2006, s.12) göre, Dünya Sağlık Örgütü’nün tanımı, içinde bulunulan sosyal ve kültürel çevrenin değer atfettiği yetilerin, bu yetiye hiç sahip olmayan veya sınırlı olarak sahip olan kişi bakımından önemli olup olmadığını tü-

25 Bu anlamda her “bozukluk” “yetersizlik/özürlülük/sakatlık” ile sonuçlanmazken, her “yetersizlik/özürlülük/sakatlığın” bir “bozukluk”tan meydana geldiği kabul edilmektedir. Örneğin bacakları olmayan bir kişi bir aktiviteyi normal tarzda ve normal kabul edilen sınırlar içinde gerçekleştirmede sıkıntı yaşıyorsa “yetersiz/özürlü/sakat” kabul edilecek, aynı kişi uygun bir protez ve fiziksel çevre düzenlemesiyle kendisinden beklenenleri yerine getirebiliyorsa “yetersiz/özürlü/sakat” kabul edilmeyecektir.

müyle göz ardı etmesi bakımından da eleştirilebilir. Örneğin, çocuk doğurma yetisine sahip olmayan kadın, çocuk sahibi olmayı isteyip istemediğinden bağımsız olarak, özürlü olarak değerlendirilmektedir. Daha çarpıcı bir örnek, pek çok işitme özürlü insanın yaşadığı Massachusetts eyaletindeki West Tisbury ve Chilmark kasabalarından verilebilir. Bu kasabalarda pek çok insan doğuştan işitme özürlüdür. Fakat burada herkes işaret dilini bildiği ve işaret diliyle konuştuğu için “bozukluğu” olanlar özürlü sayılmazlar ve kasabanın sosyal hayatından dışlanmazlar. Öte yandan solaklık, kapı kollarının, bilgisayar farelerinin, tırazanın, korkulukların sağ ellerini kullananlar için dizayn edildiği yerlerde bir “bozukluk” söz konusu olmamasına rağmen kişiyi sosyal yaşamda engelleyebilir (Winter, 2004). Ayrıca Dünya Sağlık Örgütü’nün tanımının “değer” kavramını kişiye değil, sosyal ve kültürel çevrenin önemli saydığı yetilere atfetmesi ve kişinin değerinin bu yetilere sahip olup olmamasına göre değerlendirilmesi, insan hakları bakımından temel bir sorun yaratmaktadır (Gül, 2006, s.12):

Dünya Sağlık Örgütü, yukarıda sıralanan tüm eleştirileri ve bizim yer veremediğimiz daha pek çok eleştiriyi²⁶ göz önüne alarak ve disiplinler arası standart bir dilin oluşturulmasını sağlamak, ülkelerdeki sağlık sistemi ve hizmetlerinin değerlendirmesini sağlamak, sağlık bilgi sistemi için sistematik bir kodlama oluşturmak için (ozida.gov.tr) özürlülüğün sınıflandırmasında yeni bir sistem geliştirmiştir²⁷. Kısaca *ICF (The International Classification of Functioning)* olarak adlandırılan *Fonksiyonlara Göre Uluslararası Sınıflama Sistemi* çerçevesinde belirlenen kavramlar ve tanımlar şöyledir²⁸ (Gül, 2006, s.14):

Bozukluk (Impairment): Vücut yapısında veya psikolojik fonksiyonlarda (zihinsel fonksiyonlar da dâhil olmak üzere) eksiklik veya anormallik. Burada anormallik, istatistiksel olarak önemli derecede sapmaları (başka bir ifadeyle standart nüfusun genel ortalamasından sapmaları) ifade etmek üzere kullanılmaktadır. “Impairment” “işlev veya yapı bozukluğu” olarak çevrilebilir.

Etkinlik sınırlılıkları (Activity limitations): Bireyin faaliyetlerini yürütürken ya-

26 Örneğin WHO’nun tanımı tıbbi ölçütlere dayandığı için de sıklıkla eleştirilmektedir. Ancak tanımı yapan WHO olduğu için bu durumun doğal kabul edilmesi gereklidir. Buradaki asıl sorun Aydınöz’ün vurguladığı, bizim de katıldığımız üzere, WHO’nun tanımından ziyade tıbbi ölçütlere dayanan böyle bir tanımın sağlık alanı dışında kalan alanlarda da büyük oranda kullanılmasıdır (Aydınöz, 2008, s.15).

27 Dünya Sağlık Örgütü tarafından çalışmalarına 1973 yılında başlanılan ilk uluslararası sınıflandırma sistemi 1980 yılında yayınlanmış, yıllar süren tartışmalar ve yenilemeler sonucunda 1993 yılında (The International Classification of Impairments, Disabilities and Handicaps) adıyla kabul etmiştir. Sonrasında resmi, sivil organizasyonlarla ve özürsüzleri temsil eden gruplarla ortaklaşa revizyon çalışması yapılmıştır. Yaklaşık 10 yıl süren yoğun bir çalışma ile sınıflandırma ve değerlendirmelerle ilgili literatür taramaları yapılmış, insanların vücut, birey ve sosyal alanlardaki işlevselliği ile ilgili 3000’den fazla sınıflandırma alanı içeren bir havuz oluşturulmuştur. Bu çalışmaların sonucunda Dünya Sağlık Örgütü revizyon ekibi tarafından yeni bir uluslararası sınıflandırma sistemi geliştirilmiştir. Bu yeni sınıflandırma sisteminin 15 ülkede alan çalışmaları yapılarak uygulanabilirliği ve güvenilirliği test edilmiş, son şekli verilerek 2001 yılında Fonksiyonlara Göre Uluslararası Sınıflama Sistemi (The International Classification of Functioning-ICF) adıyla yayımlanmıştır. ICF’in yeni versiyonunda tüm maddeler örnekler ile açıklanarak daha kullanışlı hale getirilmiş, kodlamada nötr terminoloji kullanılmış, çevresel faktörlerin eklendiği biopsikososyal bir çerçeve oluşturulmuştur (Threats, 2001 den aktaran Ertürk, 2004). 1994–2001 yılları arasında 7 yıl süreyle 61 ülkede alan testi uygulanmış, ICF taslağının 27 dile çevirisi yapılmış, 38 ulusal, 7 uluslararası işbirliği konferansı düzenlenmiş, 2000 canlı vaka değerlendirmesi, 3500 vaka özeti değerlendirilmesi yayımlanmıştır (WHO 2001 den aktaran Ertürk, 2004).

28 Uluslararası Özürlüler Birliği de (Disabled Persons International) 2005 yılında WHO’nun tanımını benimsediğini belirten bir bildiri yayımlamış ve yeni bir tanım getirmeyeceğini açıklamıştır. Bkz. (Aydınöz, 2008, s.12)

şayabileceği güçlüklerdir. Faaliyet sınırlılıkları, sağlık sorunu olmayan kişilerin faaliyetleri yürütme tarz ve derecelerinden niteliksel veya niceliksel olarak çok az veya önemli derecede bir sapmayı ifade edebilir.

Katılım kısıtlılıkları (Participation restrictions): Bireylerin yaşam durumları içerisinde deneyimleyebilecekleri sorunlardır. Katılım kısıtlılıklarının varlığı, söz konusu bireyin katılımı ile belirli bir kültür veya toplumda, özürlü olmayan kişilerden beklenebilecek katılımın karşılaştırılması suretiyle belirlenir²⁹.

Yukarıda görüldüğü gibi, yeni sınıflandırmada da eskisi gibi önce vücut organlarına, sonra kişinin kendisine, son olarak da sosyal bağlama atıf yapılmakta, özürlülük (disability) kavramı ise üçlü sınıflandırmanın üst başlığı olarak kullanılmaktadır. Bu anlamda sınıflandırmada çok önemli bir farklılık yoktur. Bizce belirgin olan tek farklılık, “özürlülük” yerine “etkinlik sınırlılıkları”, “engellilik” yerine “katılım kısıtlılıkları” kavramlarının kullanılmasıdır³⁰. Ancak yeni sınıflandırma sisteminin sorunların çözümüne ilişkin önemli bir yaklaşım değişikliğini beraberinde getirdiği de söylenmelidir. Buna göre, “bozukluk” söz konusu olduğunda tedavi, bu sorunu giderecek uygun bir tedbir niteliğindedir. Ancak doğaldır ki, her bozukluğun omurilik felci veya bir uzvun hiç bulunmaması durumlarında olduğu gibi tümünden giderilmesi söz konusu olmayabilir. Etkinlik sınırlılıkları söz konusu olduğunda ise rehabilitasyon, sorunun çözümüne katkı sağlayacaktır. Gözlük, protez, tekerlekli sandalye sağlanması, kişinin işaret diliyle iletişim kurabilmesi ve kabartma baskı okuyabilmesine yönelik eğitim çalışmaları yapılabilir. Sınıflandırmanın üçüncü ayağını teşkil eden katılım kısıtlılıklarının ortadan kaldırılmasına veya azaltılmasına ilişkin tedbirler ise, en geniş anlamıyla sosyal yapının ve toplumun değiştirilmesine yönelik tedbirleri içermektedir. Bunlar, mimari çevrenin ve ulaşım araçlarının tekerlekli sandalye erişimine uygun hale getirilmesi, işaret dili bilgisinin yaygınlaştırılması, kabartma harfle basılmış yayınların arttırılması, hatta basılan her malzemenin kabartma harfle de basılması, görme engelli olan kişilerin erişiminin kolaylaştırılması için sesli sistemler geliştirilmesi gibi sonsuz bir çeşitlilik gösterir (Gül, 2006, s.15–16).

29 Burada dikkat edilmesi gereken husus, kullanılan kavramların kişiyi tanımlamaktan ziyade farklılık yaratan durumu tanımlamaya yönelmesi ve son derece kapsayıcı, belli derecenin altında kalan yetersizlik, özürlülük veya etkinlik sınırlılıkları, engellilik veya katılım kısıtlılıklarını kapsam dışında bırakmak ya da kapsama almak gibi bir kaygı taşımamasıdır (Gül, 2006, s.16–17). Tanım WHO tarafından yapıldığı için bu durum doğal kabul edilmelidir. Ancak bir hakkın ortaya konulması bakımından hak öznelere tanınması yani kişi üzerinden bir tanım yapılması gereklidir. Diğer yandan özürlü bireye tanınan hak ya da ayrıcalıkların özür türü ve özür düzeyine göre belirlenmesi ihtiyacı ise özürlü tanımında belirli ölçülerde tıbbi ölçütlere başvurulmasını zorunlu kılmaktadır (Aydınöz, 2008, s.10–21).

30 Ülkemizde “özürlü” kavramına kıyasla daha büyük kabul gören “engelli” kavramının İngilizce karşılığı olan “handicapped” kavramı, kelimenin etimolojisi nedeniyle yoğun bir şekilde eleştirilmektedir. Zira “handicapped” kavramı, geçmişte süklüm püklüm, dilencilik yapan veya yardım isteyen kişiler için kullanılan “cap in hand” ifadesini anımsatmakta, bu nedenle “disability” kelimesi ön plana çıkarılmaktadır (Barnes, Mercer, Shakesper, 1999 dan alan Ürker, 2010). Çınarlı (2010) ise WHO’nun bu nedenle yani çağırıştığı olumsuz anlamlardan dolayı “handicap” kavramını 2001 yılındaki tanımlamadan çıkardığını ifade etmektedir.

3. ULUSAL DÜZENLEMELERDEKİ TANIMLAR VE YAKLAŞIMLAR

Çalışmanın başlangıç kısmında da belirtildiği gibi, 1990'lı yılların sonlarına kadar uluslararası düzenlemelerin ülkemizdeki resmi çevirilerinde, doktrinde ve yasal düzenlemelerde ağırlıklı olarak "sakat" kavramı kullanılmış, sonrasında ise "özürlü" kavramının "sakat" kavramı ile eş anlamlı olacak bir biçimde kullanımı tercih edilmiştir. Son dönemde ise *Engellilerin Haklarına İlişkin Sözleşme* örneğinde olduğu gibi "engelli" kavramına yer verilmiştir³¹. Ürker (2010), yeni metinlerde Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığının kurulmasıyla adı Özürlü ve Yaşlı Hizmetleri Genel Müdürlüğü olarak değiştirilen eski adıyla Başbakanlık Özürlüler İdaresi Başkanlığının düzeltilmesine ilişkin verdiği görüşlere rağmen "engelli" teriminin kullanılmakta olduğunu ifade etmektedir.

Çalışmamızın bu kısmında, önceki bölümlerde ulusal düzenlemelerdeki tarihsel duruma kısmen de olsa değinildiği için, özellikle önemli olduğunu düşündüğümüz yasal düzenlemelerdeki tanımların verilmesi ile yetinilecektir.

Özürlüler Kanunu'nun 3. maddesi özürünü, "doğuştan veya sonradan herhangi bir nedenle bedensel, zihinsel, ruhsal, duyuşsal ve sosyal yeteneklerini çeşitli derecelerde kaybetmesi nedeniyle toplumsal yaşama uyum sağlama ve günlük gereksinimlerini karşılama güçlükleri olan ve korunma, bakım, rehabilitasyon, danışmanlık ve destek hizmetlerine ihtiyaç duyan kişi³²" olarak tanımlamaktadır³³. Aynı maddede "hafif özürlü" ve "ağır özürlü" ayrımına yer verilmiş, ardından da "bakıma muhtaç özürlü" tanımlanmıştır. Buna göre "hafif özürlü" ve "ağır özürlü" tanımları uluslararası temel ölçütler esas alınarak hazırlanacak "özürlülük ölçütü" çerçevesinde belirlenecek ve gerek duyuldukça bu ölçüt revize edilebilecektir. Sınıflandırma başlıklı 5. madde ise özürlülük ölçütünün tespiti ve uygulama esaslarının çıkarılacak bir yönetmelikle belirleneceğini söylemektedir. Bu şekilde sağlık, eğitim, rehabilitasyon gibi alanlarda ortak bir uygulama geliştirile-

31 Engellilerin Haklarına İlişkin Sözleşme, uluslararası andlaşma niteliğindedir ve gereği gibi imzalanmak ve onaylanmak şartıyla hukuksal bağlayıcılığa sahiptir. Yani mevzuatımızın bir parçası durumundadır. Zira Anayasamızın 90. maddesine göre "Usulüne göre yürürlüğe konulmuş milletlerarası andlaşmalar kanun hükmündedir. Bunlar hakkında Anayasaya aykırılık iddiası ile Anayasa Mahkemesine başvurulamaz. (Ek: 7.5.2004-5170/7 md.) Usulüne göre yürürlüğe konulmuş temel hak ve özgürlüklere ilişkin milletlerarası andlaşmalarla kanunların aynı konuda farklı hükümler içermesi nedeniyle çıkabilecek uyumsuzluklarda milletlerarası andlaşma hükümleri esas alınır". Bu nedenle sözü edilen resmi çevirideki "engelli" kavramının kullanımı önemli bir yaklaşım değişikliği olarak kabul edilmelidir.

32 Tanımlamada uluslararası tanımlamaların (özellikle de WHO'nun tanımlamalarının) dışında, farklılık yaratan durumu tanımlamaya çalışılmamış, tanımlama kişi üzerinden yapılmıştır. Zira bir önceki dipnotta da belirtildiği gibi bir hakkın ortaya konulması bakımından hak öznelinin tanımlanması, yani kişi üzerinden bir tanım yapılması gereklidir. Bu anlamda özürlü tanımının bir hak kazanma kriteri olarak yer aldığı ulusal bir yasal düzenlemede tercihin bu şekilde yapılmış olması doğal ve bizzat zorunludur.

33 SHÇEK Kanunu da 30.05.1997 tarihinde yayımlanan KHK ile değişik 3. maddesinde özürünü aynı biçimde tanımlamaktadır. Yayımlandığı Resmi Gazete 27.05.1983/18059. 5378 sayılı Kanuna göre özürlü sayılmak için birçok şarta ihtiyaç vardır. Birincisi kişinin, doğuştan veya sonradan herhangi bir nedenle bedensel, zihinsel, ruhsal, duyuşsal ve sosyal yeteneklerini çeşitli derecelerde kaybetmesi gerekmekte; ikinci olarak, bu kayıp nedeniyle toplumsal yaşama uyum sağlama ve günlük gereksinimlerini karşılama güçlükleri olması gerekmekte; üçüncü olarak da korunma, bakım, rehabilitasyon, danışmanlık ve destek hizmetlerine ihtiyaç duyması koşulunun gerçekleşmesi gerekmektedir. Bu anlamda Kanuna göre özürlü sayılmanın oldukça zor olduğu söylenebilir. Kapsam oldukça daralmıştır. Örneğin kişi, bedensel özürlü olmasına ve toplumsal yaşama uyum sağlayamamasına rağmen günlük gereksinimlerini karşılıyor ve destek hizmetlere ihtiyaç duymuyor ise bu Kanuna göre özürlü olarak kabul edilmeyecektir (Çakmak, 2008, s.58; Çakmak, 2006, s.20-21).

bilecektir.

Sözü edilen *Özürlülük Ölçütü, Sınıflandırması ve Özürlülere Verilecek Sağlık Kurulu Raporları Hakkında Yönetmelik*³⁴ çerçevesinde “ağır özürlü”; özür durumuna göre tüm vücut fonksiyon kaybı oranı %50’nin üzerinde olduğu tespit edilen özürlüler; beslenme, giyinme, yıkanma ve tuvalet ihtiyacını giderme gibi öz bakım becerilerini yerine getirmede, kendi başına hareket etmede veya iletişim kurmada zorluk ya da yoksunluk yaşadığına ve bu becerileri başkalarının yardımı olmaksızın gerçekleştiremeyeceğine tıbbi olarak karar verilen kişi olarak tanımlanmıştır. Yani özürlü bir bireyin, ağır özürlü sayılabilmesi için tüm vücut fonksiyon kaybı oranının %50’nin üzerinde olması yetmeyecek, aynı zamanda öz bakım becerilerini yerine getirmede, kendi başına hareket etmede veya iletişim kurmada zorluk ya da yoksunluk yaşadığına ve bu becerileri başkalarının yardımı olmaksızın gerçekleştiremeyeceğine tıbbi olarak karar verilmesi de gerekecektir.

Yönetmelik hafif özürlü tanımına ise Kanunda belirtilmesine rağmen yer vermemiştir. Ancak ağır özürlü sayılmayan özürlü bireyler, hafif özürlü olarak kabul edilebilecektir. Bu çerçevede Yönetmeliğin ağır özürlü tanımından hareketle “hafif özürlü”; özür durumuna göre tüm vücut fonksiyon kaybı oranına bakılmaksızın, beslenme, giyinme, yıkanma ve tuvalet ihtiyacını giderme gibi öz bakım becerilerini yerine getirmede, kendi başına hareket etmede veya iletişim kurmada zorluk ya da yoksunluk yaşamayan ve bu becerileri başkalarının yardımı olmaksızın gerçekleştirebilen kişiler olarak tanımlanabilir.

5378 sayılı Kanunun 3. maddesine göre “bakıma muhtaç özürlü” ise, özürlülük sınıflandırmasına göre, resmi sağlık kurulu raporu ile ağır özürlü olduğu belgelendirilenlerden, günlük hayatın alışılmış, tekrar eden gereklerini önemli ölçüde yerine getirememesi nedeniyle hayatını başkasının yardımı ve bakımı olmadan devam ettiremeyecek derecede düşkün olan kişi şeklinde tanımlanmaktadır.

4857 sayılı *İş Kanunu* ise “özürlü” tanımı yapmamış olmakla birlikte, bu Kanuna dayanarak çıkarılan *Yurtiçinde İşe Yerleştirme Hizmetleri Hakkında Yönetmelik*³⁵ çerçevesinde özürlüyü “doğuştan ya da sonradan herhangi bir nedenle bedensel, zihinsel, ruhsal, duygusal ve sosyal yeteneklerini çeşitli derecelerde kaybetmesi nedeniyle toplumsal yaşama uyum sağlama ve günlük gereksinimlerini karşılamada güçlükleri olan ve korunma, bakım, rehabilitasyon, danışmanlık ve destek hizmetlerine ihtiyaç duyan kişilerden çalışma gücünün en az %40’ından yoksun olduğu sağlık kurulu raporu ile belgelenenler” biçiminde ve Özürlüler Kanunu ile neredeyse ortak bir tanım çerçevesinde tanımlanmıştır.

34 Yayımlandığı Resmi Gazete 16.07.2006/26230.

35 Yurtiçinde İşe Yerleştirme Hizmetleri Hakkında Yönetmelik. Yayımlandığı Resmi Gazete: 25.04.2009/27210.

SONUÇ

Türkçe literatürde sıklıkla “özürlü” ve “engelli” kavramları kullanılmakla birlikte işlev ve yapı farklılıkları, yeti yitimi, yetersizlik, malullük, iş göremezlik, özel gereksinimlilik gibi kavramların da kullanıldığı görülmektedir. Mevzuatımızda konuya ilişkin olarak yer verilen kavramlar ise çoğunlukla sonraki yıllarda “özürlü” kavramı kullanılarak güncellenmiş ya da yürürlükten kaldırılmış olsa da tarihsel süreçte çok daha çeşitlidir. “Âlil veya akli zayıf”, “âma”, “deliler, dalanmış ve kudurmuşlar”, “mecnunlarla sair ruhi hastalar”, “malul veya herhangi bir noksani hilkate mâlik olanlar”, “kör, sağır ve dilsizler”, “akılca ve bedence arızalı” “bedeni ve ruhi kabiliyet ve melekeleri azalmış”, özürülüler için kullanılan ifadelerden sadece birkaçıdır.

Oysa özürlü ve özürülülere ilişkin kavramlar net bir biçimde ortaya konulamadığı sürece, özürülülere yönelik geliştirilecek politikalar, yasalar ve hizmetlerin kapsamı belirsizleşmekte, bu durum uygulamada birçok soruna neden olmaktadır. Kavramların doğru kullanılması, bilimsel çalışmalarda ve yasal düzenlemelerde bir dil birliğinin sağlanması önemlidir. Buna karşın açık, standart ve genel kabul görmüş tanımlar bulunmamakta ve bu gerekçeyle pek çok yeni tanım yapılarak iş daha da içinden çıkılmaz bir hale sokulmaktadır.

Tanımlamadaki güçlüklerin nedenleri dört başlık altında özetlenebilir:

1. Resmi kaynaklar başta olmak üzere kavram tercihi konusunda bir tutarlılık bulunmamaktadır. Örneğin mevzuatımızda “sakat”, “özürlü”, “engelli” kavramları bir arada varlığını devam ettirmektedir. Sivil toplum örgütleri ise adlarında kimi zaman, “sakat” kimi zaman “özürlü”, “engelli”, kimi zaman ise “kör”, “sağır ve dilsiz” gibi kavramları kullanarak faaliyet göstermektedir.
2. Türkçede kullanılan özürlü ve engelli kavramları tek ve aynı şeyi ifade etmemektedir. Bu nedenle, bu kavramlardan birinin seçilerek, her durumu ifade etmek üzere tek bir kavramın kullanılması da olanaklı görünmemektedir.
3. Farklı bilim dalları ve meslek mensupları, sivil toplum örgütleri, farklı kamu kurumları, farklı uluslararası kuruluşlar, farklı zamanlarda, farklı tanımlar yapmakta ve bir biçimde tanımlayanların öncelikleri ve konuya yaklaşımlarının izleri bu tanımlara yansımaktadır. Bilim ve disiplinler arasındaki bu farklılıklara lisan farklılıkları da eklendiğinde, ortak bir terminolojiye ulaşmak iyice güçleşmektedir.
4. İfade edilmek istenenin ötesinde bir anlam ve değer yüklü olduğu gerekçesiyle “özürlü” kavramı yerine “engelli” kavramı tercih edilmekte, diğer kavramları kullananlar ise eleştirilmektedir. Bu nedenle aynı anlama gelmediği bilinse dahi eleştirilerden kaçınmak amacıyla örneğin yasal düzenlemelerde açık bir biçimde “özürlü” denmesine karşın, yapılan aktarmalarda kavram “engelli” kavramı ile değiştirilmekte ve büyük bir karışıklık yaşanmaktadır. Oysa asıl kırıncı olan kulla-

nılan sözcük değil, o sözcüğün ifade ettiği grubun içinde bulunduğu güç koşullar ve olumsuz toplumsal konumdur. Bu durum değişmediği sürece bugün kırıcı olmadığını düşünerek kullandığımız “engelli” gibi sözcüklerin anlamı da zaman içinde olumsuzlaşacaktır. Hatta bugün dahi “engelli” sözcüğünü kırıcı kabul eden ve değiştirilmesini öneren tartışmalar yaşanmaktadır.

KAYNAKLAR

- Altan, Ö. Z.* (1981), **Sosyal Politika Ders Notları**, İktisadi ve Ticari İlimler Akademisi, Eskişehir.
- Altan, Ö. Z.* (2004), **Sosyal Politika Dersleri**, Anadolu Üniversitesi Yayınları, No. 1592, Eskişehir.
- Aydınöz, G.* (2008), Engellinin Sosyal Güvenliği Bakımından Sosyal Yardım ve Sosyal Hizmetler, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Galatasaray Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.
- Bakırcı, M. K.* (2008), Küreselleşme Sürecinde Sosyal Güvenlik Hakkı ve Engelliler (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.
- Beklan Çetin, O.* (2009), **Sosyal Hizmet Uygulamaları** (Ed. Ömer Zühtü ALTAN), Anadolu Üniversitesi, Açık Öğretim Fakültesi Yayınları, Eskişehir.
- Çağlar, S.* (2009), Uluslararası Hukuk ve Türk Hukuk Sisteminde Engellilerin Eğitim Hakkı ve Devlet Yükümlülükleri, (Yayımlanmamış Doktora Tezi), Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.
- Çakmak, N.M.* (2006), Türk Kamu Hukuku Açısından Engellilerin Hukuki Statüsü, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü (Yayımlanmamış Doktora Tezi), Ankara.
- Çakmak, N.M.* (2008), “Amerika Birleşik Devletleri’ndeki Engelli Tanımı Hakkında Bir İnceleme”, **Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi**, C.57, S.2, s.51–62.
- Çınarlı, S.* (2010), “Türkiye ile Bazı Avrupa Birliği Ülkelerinde Engellilik Kavramı ve Engelli İstihdamı ile İlgili Düzenlemelerin İncelenmesi”, **Özveri Dergisi**, C.7, Sayı 1, <http://www.ozida.gov.tr>, **Erişim Tarihi: 05.01.2011**.
- Develioğlu, F.* (1962), **Osmanlıca-Türkçe Ansiklopedik Lügat**, Doğu Matbaası, Ankara.
- Eripek, S. vd.* (2008), **Özel Eğitim** (Ed. ERİPEK Süleyman), Anadolu Üniversitesi, Açık Öğretim Fakültesi Yayınları, Eskişehir.
- Ertürk, B.B.* (2004), “İşlevsellik, Yeti Yitimi ve Sağlığın Uluslararası Sınıflandırması”, **Özveri Dergisi**, C.1, Sayı 1, <http://www.ozida.gov.tr>, **Erişim Tarihi: 15.05.2010**.
- Gül, İ.I.* (2006), Fiziksel Engellilerin Uluslararası Hukukta Korunması ve Uluslararası Standartların İç Hukuka Yansıması, (Yayımlanmamış Doktora Tezi), Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.
- Hasırcıoğlu, A.* (2006), İşverenlerin Özürlü İstihdamına Yaklaşımı (Sakarya Örneği), (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Sakarya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Sakarya.
- Kamanlıoğlu, M.* (2007), Feminist Perspektifte Özürlü Kadına Bakışın Sosyolojik Değerlendirmesi Üzerine Kuramsal Bir Çalışma, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.
- Karataş, K.* (2002), “Engellilerin Toplumla Bütünleşme Sorunları”, **Ufkun Ötesi Bilim Dergisi**, C.2, S.2, Kasım 2002, s.43–55.

- Pekdemir, Ş.* (2006), İslâm Özürlüler Hukuku, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Ondokuzmayıs Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Samsun.
- Şahin, H.* (2004), "Engellilik Kimin Sorunu? Bireyin mi, Toplumun mu?", *Özveri*, Sayı:1, s.49-55.
- Uşan, M.F.* (1999), **İş Hukukunda Sakat İstihdamı**, Türkiye Sağlık İşçileri Sendikası, Ankara.
- Ürker, Ş.* (2010), "Türk Mevzuatında Özürlülük Terminolojisi", *Özveri Dergisi*, C.7, Sayı 1, <http://www.ozida.gov.tr>, **Erişim Tarihi: 05.01.2011.**
- Yılmaz, Z.* (2004), Çalışan Özürlülerin İş Yaşamında Karşılaştıkları Sorunlar ve Bunları Etkileyen Etmenler, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.
- <http://www.ozida.gov.tr>, **Erişim Tarihi: 21.05.2010.**
- http://www.ozida.gov.tr/yenimevzuat/engelli_kisilerin_haklari.htm, **Erişim Tarihi: 15.01.2010.**
- <http://www.rega.gov.tr>, **Erişim Tarihi: 16.06.2010.**
- <http://www.ilo.org/ilolex/english/recdisp1.htm>, **Erişim Tarihi: 15.01.2010.**
- <http://tdkterim.gov.tr/bts/>, **Erişim Tarihi: 29.12.2010.**